

Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

**Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського**

Серія: Педагогіка і психологія

№ 62 • 2020 р.

Вінниця

Ministry of Education and Science of Ukraine
Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University

SCIENTIFIC ISSUES

OF

Vinnytsia state M.Kotsyubynskyi pedagogical university

Section: Pedagogics and Psychology

№ 62 • 2020

Vinnytsia

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія

№ 62 • 2020 р.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського від 22 квітня 2020 р. (протокол № 11)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Коломієць А. М. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, проректор з наукової роботи; доктор педагогічних наук, професор (головний редактор).

Шахов В. І. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, професор кафедри психології і соціальної роботи; доктор педагогічних наук, професор (відповідальний редактор).

Акімова О. В. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, завідувач кафедри педагогіки і професійної освіти; доктор педагогічних наук, професор (заст. відповід. редактора).

Галузяк В. М. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, професор кафедри педагогіки і професійної освіти; кандидат психологічних наук, доцент (відповідальний секретар).

Лазаренко Н. І. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, ректор; кандидат педагогічних наук, професор.

Гуревич Р. С. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, директор Навчально-наукового інституту педагогіки, психології і підготовки фахівців вищої кваліфікації; доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України.

Мазур Пьотр – Вища Державна Професійна Школа м. Хелм, завідувач кафедри педагогіки, доктор габлітований, професор (Польща).

Паламарчук О. М. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, завідувач кафедри психології і соціальної роботи; доктор психологічних наук, професор.

Гурал-Пулрле Йоланта – Старопольська школа вища в м. Кельце, проректор з міжнародних зв'язків; доктор габлітований, професор надзвичайний (Польща).

Шпортун О. М. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доцент кафедри психології і соціальної роботи; доктор психологічних наук, доцент.

Шурек-Борута Аліна – Університет Шльонський у Катовіце, керівник закладу суспільної педагогіки та міжнародної освіти; доктор габлітований, професор (Польща).

Коломієць Д. І. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, професор кафедри технологічної освіти, економіки і безпеки життєдіяльності; кандидат педагогічних наук, доцент.

Громов Є. В. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, старший викладач кафедри педагогіки і професійної освіти; кандидат педагогічних наук, доцент.

Літературний редактор: В.В. Богатько

Комп'ютерна верстка: Н.Р. Опушко

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. – 2020. – Випуск 62. – 240 с.

У збірнику вміщені наукові статті з актуальних проблем сучасної педагогіки та психології, в яких розкриваються питання дидактики, теорії і методики виховання, професійної освіти, соціальної педагогіки, порівняльної педагогіки, історії педагогіки, педагогічної психології.

Свідоцтво про реєстрацію КВ № 8412 видане Міністерством юстиції України 06.02.2004 р.

Збірник є науковим фаховим виданням категорії «Б» зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»

(затверджено наказом МОН України № 1643 від 28.12.2019 р.)

ББК 74. 00+88. 40+88. 840

Н 34

SCIENTIFIC ISSUES

of Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University

Section: Pedagogics and Psychology

№ 62 • 2020

Recommended for publication by the decision of the Academic Council of

Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University

22 April 2020 (proceedings № 11)

EDITORIAL BOARD

Editor-in-chief: Prof. Dr. Alla M. Kolomiets, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Executive editor: Prof. Dr. Volodymyr I. Shakhov, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Olha V. Akimova, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Executive secretary: As. Prof. Dr. Vasyly M. Haluziak, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

As. Prof. Dr. Nataliia I. Lazarenko, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Roman S. Hurevytch, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Piotr Mazur, The State School of Higher Education in Chelm (Poland)

Prof. Dr. Olha M. Palamarchuk, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Gyrat-Pylrola Jolanta – Old Polish University in Kielce (Poland)

As. Prof. Dr. Oksana M. Shportun, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Alina Szczurek-Boruta, University of Silesia, (Poland)

As. Prof. Dr. Yevhen V. Hromov, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

As. Prof. Dr. Dmytro I. Kolomiets, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Text editors: Valentyna V. Bohatko

Technical editor: Nadiya R. Opushko

The Scientific Issues of Vinnytsia State M. Kotsyubynskyi Pedagogical University. Section: Pedagogics and Psychology. – 2020. – Issue 62. – 240 p.

The volume contains scientific articles on relevant issues of modern pedagogy and psychology, which reveal questions of didactics, theory and methodology of education, vocational training, social pedagogy, comparative pedagogy, history of education, educational psychology.

Certificate of registration KB № 8412 issued by the Ministry of Jurisdiction of Ukraine 06.02.2004.

Edition is included in the list of scientific professional publications of Ukraine by the Ministry of Education and Science of Ukraine # 1643 of 28.12.2019.

DOI 10.31652/2415-7872-2020-62-1-240

ББК 74.00+88.40+88.840

Н 34

ISSN 2415-7872

© Authors, 2020

ЗМІСТ

ДИДАКТИКА

К. А. БАЛТРЕМУС, В. Є. БАЛТРЕМУС. ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ДЕМОКРАТИЧНИХ ШКІЛ	9
О. С. БОЙВАН, І. М. ЗАПУХЛЯК. РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ОСНОВІ ГУМАННОЇ ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З РОЗМОВНОЇ ПРАКТИКИ.....	14
Т. І. КАВИЦЬКА, О. Г. КВАСОВА, В. В. ОСІДАК. ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ГРАМАТИКИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	20
Н. В. КІРЖА, В. М. КОБИСЯ. ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В МЕДИЧНОМУ КОЛЕДЖІ.....	31
М. М. ПОЧИНКОВА. МОНІТОРИНГ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УКРАЇНІ	36
О. Є. КРАВЕЦЬ, І. М. СВИРИДЕНКО. ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	42
Т. М. ФУРСЕНКО. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В НЕМНОВНОМУ ЗВО: ДИЗАЙН-МИСЛЕННЯ	47
В. М. ЮДЕНОК. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ МЕТОДИКИ ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	52

ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

В. В. ВОРОНЕЦЬКА. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГІМНАЗІЇ У ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ	58
Л. В. ЗАДОРЖНА-КНЯГНИЦЬКА. ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ШКОЛЯРІВ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	63
О. Д. ЗАМАШКІНА. ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	70

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Н. В. БАЙОРКО. ДІАГНОСТИКА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ДО РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ.....	75
О. О. БЕКАС, С. І. ГУБИНА, М. О. ДАВИДЮК. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПИТУВАННЯ СТУДЕНТІВ ЩОДО ЯКОСТІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ	80
Л. С. БРОВЧАК, Л. М. ЛІХІЦЬКА, Л. В. СТАРОВОЙТ. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТА	87
Г. В. ЩЕНКО, Д. А. ВОЗНОСИМЕНКО. ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ УЧНІВ.....	93
О. А. ЄРЬОМЕНКО. АДАПТИВНА СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ.....	97
Л. А. МАРЦЕВА. РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ ЯК СКЛАДОВОЇ ЇХНЬОГО ПРОФЕСІЙНОГО УСПІХУ.....	103
Л. Д. ОРЛОВА. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	107
С. В. ПОДОЛЯНЧУК. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ПРОМИСЛОВОЇ РОБОТОТЕХНІКИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ	113

О. П. РАДКЕВИЧ. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.....	119
А. П. РИБАЛКО. МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ПРЕДМЕТНОЇ ОЛІМПІАДИ З МАТЕМАТИКИ	125
М. В. САПОГОВ. КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ	130
І. Л. ХОЛКОВСЬКА. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	137
В. Є. ШТИФУРАК. ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ	143

ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Я. А. ГАПЧУК, І. С. ПОСТЕМСЬКА. ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В НІМЕЧЧИНІ.....	149
Г. О. ГОЛОВЧЕНКО. ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ В СИСТЕМАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ США ТА КАНАДИ.....	155
М. В. ГРИНЬОВА. ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ ТА АВСТРІЇ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ.....	160
О. О. САМОХВАЛ. ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ В УМОВАХ ПОЛКУЛЬТУРНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ	166
С. Р. ЛИСЮК, І. В. БИКОВ, Т. В. БОЙКО. ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	172
О. С. СТОРОНСЬКА. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ В АВСТРІЇ	177

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Н. В. ГОГОЛЬ. ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ПРАЦЯХ УЧЕНИХ 50-Х – 80-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ	182
Т. Д. ГРИНЧЕНКО. МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА ЕДУАРДА БРИЛІНА У ВИМІРІ ПОТРЕБ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ.....	187
Т. П. ЗУЗЯК, О. В. МАРУЩАК. ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ВИЗНАЧНИХ ДІЯЧІВ МИСТЕЦТВА У ПОСТУПІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НА ПОДІЛЛІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.): ІСТОРИКО-ПЕРСОНОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС	193
О. О. МАРЧУК. РЕАЛІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ.....	198

ПСИХОЛОГІЯ

П. Д. БІЛОУС, В. І. ШАХОВ. ДИТЯЧА ГРА ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	204
В. М. ГАЛУЗЯК. РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ В УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	210
Т. О. КОМАР. ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА НАПИСАННЯ ГРАНТОВИХ ПРОГРАМ	220
І. Г. СУХОПАРА. ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ	225
В. В. ШАХОВ. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ	230
НАШІ АВТОРИ	238

2. Kastels M. Informatsiini tehnolohii, hlobalizatsiia ta sotsialna hlobalistyka [Information technology, globalization and social globalism] : navch. posib. / za nauk. red. E. A. Afonina, V. D. Bondarenka, A. Yu. Martynova. K. : Osvita Ukrainy, 2011. – 1 elektron. opt. dysk (CD ROM) ; 12 sm.
3. Kuprina K. A. Didzhitalizacziya: ponyatie, predposy`lki voznikoveniya i sfery` primeneniya [Digitalization: concept, background and implementation] / K. A. Kuprina // Vestnik nauchny`kh konferencij. Kachestvo informacziionny`kh uslug : po materialam mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferenczii 31 maya 2016 g. Tambov. 2016. – № 5-5 (9). – S. 259–262.
4. Dydzhytalizatsiia: odnadtsiat porad dlia lideriv [Digitalization: eleven advices for leaders]. Management.com.ua. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.management.com.ua/tend/tend922.html> (data zvernennia: 28.11.2019).
5. Slovarny`j zapas : digitalizacziya [Vocabulary: Digitalization] [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.strelka.com/ru/> (data zvernennia : 07.05.2019).
[magazine/2015/02/03/vocabulary-digitalisation](http://www.strelka.com/ru/magazine/2015/02/03/vocabulary-digitalisation) (data zvernennia : 07.05.2019).
6. Starish O., Kozubskiy V. Hlobalizatsiia yak chynnyk ruinovannia derzhavy-natsii [Globalization as a factor in the destruction of a nation-state] / O. Starish, V. Kozubskiy // Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia : «Politychni nauky», 2010. – Vyp. 4. – S. 4–19.
7. Soloviov V., Serdiuk O., Tryus Yu. Orhanizatsiini osoblyvosti stvorennia rehionalnoho osvitnoho portalu [Organizational features of creating a regional educational portal] / V. Soloviov, O. Serdiuk, Yu. Tryus // Teoriia i metodyka navchannia fundamentalnykh dystsyplin u vyshchii tekhnichnii shkoli : Zb. nauk. prats. Kryvyi Rih : Vydavnychi viddil NMutAU, 2003. – S. 225–234.
8. Tryus Yu. V., Bosiedov S.V., Pustovit V.A. Osvitno-naukovyi portal yak prototyp tsyfrovoho universytetu [Educational and scientific portal as a prototype of a digital university] / Yu. V. Tryus, S.V. Bosiedov, V.A. Pustovit // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu. Seriia : Matematychni modeliuvannia. Informatsiini tehnolohii. Avtomatyzovani systemy upravlinnia, 2004. – S. 100–114.
9. Khalapsis A. V. Globalizacziya i metrika istorii [Globalization and the history metric] [Elektronnij resurs] / A. V. Khalapsis. – Rezhim dostupu: <http://halapsis.net/globalizatsiya-i-metrika-istorii> (data zvernennia : 05.02.2020).
10. Czifrovoj universitet : primeneniye czifrovy`kh tekhnologij v sovremenny`kh obrazovatel`ny`kh uchrezhdeniyakh [Digital University: the use of digital technology in modern educational institutions] [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu : <https://www.itweek.ru/idea/article/detail.php?ID=192831> (data zvernennia : 07.02.2020).
11. The Austrian AUS Portal. FHguide [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu : https://www.fachhochschulen.ac.at/en/all_study_courses (data zvernennia : 07.02.2020).
12. Eine Bund-Länder-Vereinbarung als Grundlage für die Förderi: веб-сайт. Initiative «Innovative Hochschule». «Innovative Hochschule» [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://www.innovative-hochschule.de/de/foerderinitiative/bund-laendervereinbarung> (data zvernennia : 12.02.2020).
13. Neun Wege zur Hochschule der Zukunft. Institut der deutschen Wirtschaft [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu : <https://www.iwd.de/artikel/neun-wege-zur-hochschule-der-zukunft-362250/> (data zvernennia: 11.02.2020).

Стаття надійшла до редакції 20.03.2020 р.

УДК 378:008 (4/430)

DOI 10.31652/2415-7872-2020-62-166-171

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ

О. О. Самохвал

orcid.org/0000-0001-7958-945X

У науковому дослідженні проаналізовано тлумачення поняття «інтернаціоналізація вищої освіти» та визначено його сутність. З'ясовано передумови впровадження інтернаціоналізації вищої професійної освіти в Німеччині та визначено методи і форми її впровадження. За результатами дослідження виокремлено переваги та недоліки інтернаціоналізації вищої професійної освіти в розрізі національних інтересів Німеччини. Доведено, що одним із найважливіших кроків до скоординованості всіх державних органів Німеччини щодо інтернаціоналізації вищої професійної освіти є прийняття Національної стратегії інтернаціоналізації, яка узгоджує та визначає єдиний напрям діяльності як освітніх, так і урядових установ щодо прийняття необхідних рішень.

Ключові слова: інтернаціоналізація, професійна освіта, освітні реформи, академічна мобільність, освітня співпраця, німецькомовні країни.

INTERNATIONALISATION OF THE GERMAN HIGHER AND VOCATIONAL EDUCATION IN INTERCULTURAL EUROPE

O. Samokhval

The research is to determine the background, characteristic features and consequences of the internationalization process of German higher and vocational education. It is defined that internationalization of higher education is caused by globalization processes in economic and education spaces and requires the formation of an effective and flexible system of higher and vocational education to be able to react quickly and adequately to the world changes. It is estimated that the background for internationalization of higher and vocational education in Germany is the need to improve the quality of vocational education and training as well as to attract highly skilled labor force to the national economy. It is determined that Germany's strategic steps towards the internationalization of higher and vocational education are aimed at active international, intercultural economic, education and scientific cooperation with the partner countries. It is investigated that the process of internationalization in Germany is carried out comprehensively at the state level and involves the creation of coordination and advisory offices that include as teachers and researchers so representatives of business and public organizations in order to analyze the problem comprehensively and make necessary decisions for the national interests of the country. It is proved that one of the most important steps towards coordination of all German state bodies in the issues of internationalization of higher and vocational education is the adoption of the National strategy for internationalization. Still implementation of national strategy of internationalisation caused numerous risks for Germany, such as the leakage of researches into successful partner countries; the overflow of state institutions of higher and vocational education by the international graduates who try to stay and work in the country. It should be mentioned that this fact contributes to the deepening of the migration crisis in Europe. Such processes cause simultaneous increase of labor and education migration of German youth to other successful European countries.

Keywords: internationalisation, vocational education, education reforms, academic mobility, educational cooperation, German-speaking countries.

У зв'язку з інтенсивним демографічним розвитком та сучасними вимогами на світовому ринку праці, професійна освіта має забезпечити успішну соціально-економічну інтеграцію та адаптацію майбутніх фахівців до нових умов життя та праці. Формування доброзичливої професійної культури, узгодження професійних кваліфікацій у європейських освітньому просторі, збільшення освітніх інвестицій, а також активна державна фінансова підтримка молодих фахівців і стартаперів відіграють важливу роль у становленні ефективної та гнучкої системи професійної освіти, яка здатна швидко та адекватно реагувати на глобалізаційні процеси в економічному та освітньому просторах.

Глобалізація нині є тим викликом, який постає перед усіма галузями економіки та змушує переглядати традиційні, у минулому досить ефективні, форми ведення економічної, політичної та соціальної діяльності. Не винятком є освітня галузь, яка вже не одне десятиліття намагається адаптуватися до глобальних перетворень у світі. Розглядаючи глобалізацію як динамічне поглиблення процесів інтеграції політичного, економічного, освітнього та культурного життя країн світу, то інтернаціоналізацію характеризуємо як окремий аспект цього явища, що сприяє реформуванню різних сфер діяльності в певному напрямку. Успішні країни світу, зокрема Європи, зіштовхнулися з проблемою адаптації до глобальних процесів ще наприкінці минулого тисячоліття, саме тому їхній досвід реформування є важливим для сучасної України, яка значною мірою запізнюється з необхідними кроками назустріч глобалізації.

На нашу думку, Німеччина одна із перших країн Європи, яка успішно адаптує систему вищої освіти, зокрема й професійної освіти, до викликів сьогодення. Саме тому вважаємо за необхідне дослідити ключові рішення країни щодо інтернаціоналізації системи професійної освіти, адже в умовах сьогодення цей процес в Україні ще досі триває.

Проблему інтернаціоналізації вищої освіти досліджували як вітчизняні й російські, так і зарубіжні вчені. Інтернаціоналізацію розглядають як багатоаспектний феномен сучасності, що охоплює міжнародні програми обміну, спільні дослідницькі проекти, спеціально сфокусовані дослідження у ЗВО іншої країни, знання іноземних мов, розвинуту мережу спілкування засобами Інтернету, інтернаціоналізовані навчальні програми (Х. де Віт); процес інтеграції, упровадження інтернаціональної перспективи до існуючої системи освіти (Б. Еллінгбо); економічну складову успішної роботи сучасного університету, що передбачає отримання прибутку від освітніх послуг ЗВО, що породила глобальну освітню конкуренцію (С. Гроеннінгс, Д. Вілей); інтернаціональний, інтеркультурний, міжнародний вимір у викладанні, навчанні, наукових дослідженнях (К. Бек, Д. Девіс, А. Ольсен); фактор конкурентної освітньої боротьби (К. Бек, Д. Девіс, А. Ольсен). Більш узагальненим є визначення ОЕСР (*англ. OECD*) [8], за яким інтернаціоналізація освіти розуміється як процес, у якому мета, функції та організація надання освітніх послуг набуває міжнародного виміру.

У 2015 році за результатами міжнародної панельної дискусії щодо інтенсифікації процесу інтернаціоналізації вищої освіти у світі, у якій взяли участь провідні європейські організації, зокрема Центр

інтернаціоналізації вищої освіти Католицького університету Святого Серця (Італія) (*англ. Centre for Higher Education Internationalisation*), Європейська асоціація міжнародної освіти (*англ. European Association for International Education*) й Міжнародна асоціація університетів (*англ. International Association of Universities*), було опубліковано наукову доповідь «Інтернаціоналізація освіти», у якій зміст ключового поняття дещо уточнено [8]. Таким чином, науковці зосереджують увагу на тлумаченні «інтернаціоналізації вищої освіти» як цілеспрямованої інтеграції міжнародного, міжкультурного чи глобального виміру в освітній процес, зокрема формування його мети та функцій задля підвищення якості освіти та дослідження для здобувачів та кваліфікованих працівників із метою зробити вагомий внесок у розвиток суспільства.

Дослідники з німецькомовних країн погоджуються із запропонованими вище визначеннями й намагаються їх конкретизувати, розглядаючи інтернаціоналізацію вищої освіти як інноваційний стратегічний менеджмент управління системою вищої освіти та закладом вищої освіти (С. Шпоун); багатовимірний процес, що є результатом глобалізації (Б. Кем); стратегічну мету кожного освітнього закладу, що передбачає економічну, соціальну та інституційну складові (Ч. Пехар) [1].

Мета дослідження полягає у визначенні передумов, характерних особливостей та наслідків процесу інтернаціоналізації вищої професійної освіти в Німеччині. Необхідно з'ясувати причини впровадження інтернаціоналізації вищої професійної освіти в Німеччині, визначити методи та форми впровадження інтернаціоналізації системи вищої професійної освіти Німеччини, виокремити переваги та недоліки інтернаціоналізації вищої професійної освіти в розрізі національних інтересів Німеччини.

У світовій практиці виділяють чотири стратегії інтернаціоналізації вищої освіти: стратегія узгодженого підходу; стратегія кваліфікаційно-міграційного підходу чи залучення кваліфікованої робочої сили; стратегія отримання прибутку; стратегія розширення можливостей [2]. На думку О. Огієнко [1], німецькомовні країни, зокрема Німеччина, використовують стратегію кваліфікаційно-міграційного підходу, який спрямований на залучення висококваліфікованих фахівців та талановитих здобувачів, аспірантів, науковців до роботи у своїх країнах. Наприклад, в «Основному пакті про вищу освіту» Німеччини записано, що заклади вищої освіти повинні сприяти інтернаціоналізації, зокрема європейській кооперації в галузі вищої освіти та обміну здобувачами та викладачами між німецькими та зарубіжними закладами освіти [9].

Великого значення в реалізації зазначеної стратегії у Німеччині набула мережа спеціальних агентств та організацій. Такими організаціями є Федеральна академічна служба обміну (DAAD), Фонд імені Олександра фон Гумбольдта, Фонд Фрідріха Еберта, Німецько-дослідницький Фонд – організації, що об'єднують усі ЗВО країни та сприяють розвитку міжнародних академічних відносин та наукової кооперації [1].

Формування національної стратегії та форм інтернаціоналізації вищої професійної освіти певною мірою залежить від суспільно-політичних процесів в окремій державі. Мотиваційним вектором можуть частково слугувати одна або сукупність причин, зокрема: національна освітня конкурентоспроможність, економічний розвиток, геополітичні аспекти або демографічні проблеми в межах країни. Окремі держави можуть бути зацікавлені в можливості залучення якісної робочої сили чи талановитих управлінських кадрів із-за кордону, або ж потребують активної співпраці з міжнародними дослідницькими організаціями для отримання додаткових коштів національними освітніми установами. Для кращого розуміння мети інтернаціоналізації вищої професійної освіти в Німеччині, на нашу думку, необхідно ретельно дослідити національну стратегію інтернаціоналізації.

У лютому 2017 року Федеральний уряд Німеччини у співпраці з Федеральним міністерством освіти та досліджень затвердив нову Національну стратегію інтернаціоналізації освіти, науки та досліджень, яка є продовженням Стратегії інтернаціоналізації Федерального уряду Німеччини (2008) [5]. За допомогою стратегії Федеральний уряд уперше визначив основоположення узгодженого підходу до міжнародної співпраці в галузі науки та досліджень. Освітні та наукові організації, такі як Німецький дослідницький фонд (DFG), Товариство імені Фраунгофера (FhG), Товариство імені Гельмгольца (HGF), Асоціація Лейбніца (WGL), Товариство Макса Планка (MPG), Німецька служба академічного обміну (DAAD) та Фонд Олександра фон Гумбольдта (AvH), а також переважна більшість закладів вищої освіти Німеччини розробили власні стратегії розвитку інтернаціоналізації, які базуються на стратегії Федерального уряду, що засвідчує консолідовану позицію та тісну співпрацю державних та недержавних суб'єктів у сфері науки та освіти.

Водночас значною є фінансова підтримка Федерального уряду процесу інтернаціоналізації в освіті. Так, державні витрати на сферу освіти у період 2008–2015 роки зросли на третину, приблизно до 123,7 млрд. євро між 2008 та 2015 роками. Упродовж 2013–2017 років Федеральний уряд виділяє додатково 9 млрд. євро на освіту та науку, із яких 3 млрд. євро передбачено на наукові дослідження [6].

Віднедавня Федеральний уряд Німеччини в співпраці з профільними міністерствами розробили та затвердили нормативно-правову базу процесу інтернаціоналізації науки та освіти в країні, створивши

міцну законодавчу основу для імплементації нововведень в освітню, наукову та економічну діяльності країни. З-поміж таких законодавчих ініціатив варто зазначити Китайську стратегію (2015–2020) (Федеральне міністерство освіти та наукових досліджень Німеччини, 2015); Освітню стратегію: забезпечення рівних можливостей для отримання якісної освіти (Міністерство економічного співробітництва та розвитку, 2015); Стратегію федерального уряду щодо сприяння розвитку європейського наукового простору (ERA – Electronic Realty Associates, 2014); Міжнародне співробітництво у професійній освіті (Федеральний уряд, 2013); Директиви федерального уряду щодо ведення політики стосовно Африки (Федеральний уряд, 2014); План дій із міжнародного співробітництва (Міністерство економічного співробітництва та розвитку, 2014). Такі стратегічні рішення постійно доповнюються спільними постановами федеральної та земельної влади, зокрема щодо сфери вищої освіти в «Спільній стратегії федерального та земельного міністрів науки щодо інтернаціоналізації закладів вищої освіти в Німеччині» (2013).

У Національній стратегії інтернаціоналізації освіти, науки та досліджень окреслено п'ять цільових напрямів розвитку, зокрема:

1. *Обмін передового досвіду шляхом глобальної співпраці.* Удосконалення наукової думки та навчальних можливостей відбувається шляхом обміну та активізації конкуренції між найкращими освітніми суб'єктами. Із цією метою Федеральний уряд Німеччини ставить за мету вживати заходів для подальшого закріплення позиції країни як міжнародно-привабливого місця для освіти та здійснення досліджень.

Варто зазначити, що в 2014 році відсоток іноземних здобувачів серед випускників німецьких університетів складав 10,4% і 7,6% – серед випускників університетів прикладних наук. Більше третини здобувачів Німеччини провели принаймні семестр навчання за кордоном. Станом на 2018 рік Німеччина вже досягла рівня європейської мобільності серед випускників закладів вищої освіти в 20%, що планувалося до кінця 2020 року Федеральний уряд розраховує на тенденцію зростання освітньої мобільності здобувачів в ЗВО країни в рамках Федерального закону підтримки в освітній підготовці (Bundesausbildungsförderungsgesetz, 2015) [4]. Міжнародна наукова мобільність в Німеччині також помітно зростає. Про це свідчать дані щодо 60% німецьких учених, які пройшли наукове стажування за кордоном упродовж 3 місяців. Водночас наголошується, що лише частина науковців, які стажувалися за кордоном, повернулися в Німеччину для продовження наукової кар'єри. Тому Федеральний уряд проявляє активність щодо заохочення наукових кадрів повертатися в Німеччину, зокрема використовуючи фінансові гранти Європейської наукової ради.

2. *Розвиток інноваційної спроможності Німеччини на міжнародній арені.* Для впровадження високотехнологічних засобів в освіту та наукові дослідження важливо бути цілком інтегрованим у глобальні потоки знань та ноу-хау. Успішна міжнародна діджиталізація сприяє підсиленню конкурентноспроможності освітніх та економічних суб'єктів діяльності. Тому Федеральний уряд продовжує вдосконалювати процес діджиталізації в країні і, зокрема, підтримує малий та середній бізнес у міжнародному співробітництві відносно упровадження інновацій.

3. *Розвиток міжнародних аспектів професійної підготовки та кваліфікації.* У Німеччині значна увага приділяється міжнародній співпраці у професійній освіті. Кваліфіковано підготовлені фахівці сприяють сталому розвитку країн-партнерів, а також є важливою передумовою прихильності німецьких компаній до цільових країн для здійснення інвестиційної діяльності.

Федеральний уряд уживає заходи для розширення співпраці у професійній підготовці з індустріальними країнами, що перебувають у процесі розвитку, для підвищення мобільності здобувачів та подальшого спрощення процедури визнання професійних кваліфікацій, які іноземні фахівці здобули за кордоном. Боротьба з безробіттям серед молоді в Європі залишається важливою темою для дискусій і вимагає від провідних європейських країн активних дій.

Водночас Федеральний уряд продовжує полегшувати доступ до німецького ринку праці для іноземців-випускників ЗВО країни, запровадивши Синю карту ЄС (анг. *EU Blue Card*) у 2012 році. Із серпня 2012 року по грудень 2015 року Німеччиною було видано 37606 блакитних карток, що становить майже 90% усіх виданих блакитних карт у країнах ЄС і підтверджує, що висококваліфікованим мігрантам полегшено умови проживання та працевлаштування в Німеччині[6].

Агентство німецьких шкіл за кордоном (нім. *Deutsche Auslandsschularbeit international*) [7], створене у 1960 році при Федеральному міністерстві закордонних справ, пропонує 445 000 здобувачам своєї цільової групи конкретні поради щодо майбутньої кар'єри та навчальних курсів, а також підтримує співпрацю з національними та міжнародними компаніями, німецькими та закордонними закладами вищої професійної освіти. Агентство зосереджує діяльність в освітньому та профорієнтаційному напрямі, допомагає абітурієнтам визначитися з майбутньою професією, а також обрати відповідний курс професійного навчання. Агентство пропонує навчання у професійних школах, які базуються на німецькій моделі дуальної системи професійної підготовки кваліфікованих працівників, у 13 країнах світу.

Програма «Професійне навчання без кордонів», яка була схвалена на засіданні Європейської конференції «Від кордонів Німеччини до Брюсселя і назад – транскордонна професійна освіта, що задовольняє європейські очікування та національні вимоги» 26–27 листопада 2015 року [3] відкриває шлях до професійної мобільності як компаніям, так і здобувачам, які мають змогу навчатися та працювати одночасно.

Міжнародне порівняння щодо загальної кількості іноземних здобувачів свідчить, що Німеччина є п'ятою найпопулярнішою країною у світі, якій надають перевагу іноземні здобувачі для отримання вищої професійної освіти та проведення наукових досліджень. У 2015 році Німеччина налічувала 320 000 іноземних здобувачів. У Стратегії інтернаціоналізації уряд Німеччини очікує збільшення їхньої кількості до 350 000 до кінця 2020 року. Тодіж, значний відсоток міжнародних здобувачів та науковців у закладах вищої освіти має позитивний соціальний вплив на населення Німеччини, адже забезпечує їхню можливість здобути позитивний міжкультурний досвід спілкування. Так, завдяки Стипендіальній програмі допомоги DAAD (нім. *Stipendien-und Betreuungsprogram – STIBET*) Німеччина підтримує культуру вітання в закладах вищої освіти та сприяє інтеграції іноземних здобувачів, створюючи для цього кращі умови [6].

4. *Співпраця з країнами, що розвиваються, щодо формування суспільства глобальних знань.* На сьогодні більшість країн, що розвиваються, прагнуть до освітньої, наукової та економічної співпраці з розвинутими країнами. Тому Німеччина вважає за необхідне налагоджувати співпрацю з такими країнами, створювати нові партнерські відносини для спільного проектування глобального суспільства, яке базується на знаннях. У цьому контексті діджиталізація забезпечує необхідними можливостями для спрощення доступу до знань.

5. *Співпраця з країнами-партнерами в подоланні глобальних викликів.* Глобальні виклики, такі як зміни клімату, охорона здоров'я та продовольча безпека, не зупиняються на національних кордонах будь-якої держави. Їх можна успішно утримати лише транснаціональними зусиллями на європейському та міжнародному рівнях. Освіта та наука забезпечують базу знань, необхідну для реалізації політичних рішень, які підтверджені фактами. Федеральний уряд активізує свої зусилля для подолання бар'єрів у здійсненні ефективного дослідження глобальних процесів та уможливлення тісної співпраці з зацікавленими країнами-партнерами на європейському та міжнародному рівнях для пошуку ефективних рішень.

6. *На шляху до суспільства глобальних знань.* Економічні та науково-дослідні сфери з часом зближуються та сприяють розвитку суспільства глобальних знань. Кількість науково-дослідних проєктів, що фінансуються Міністерством освіти та досліджень і передбачають співпрацю з міжнародними партнерами, більш, ніж удвічі збільшилася в період з 2009 по 2015 роки. Із недавнього часу співпраця в галузі освіти, науки та досліджень особливо активізувалася в межах Європейського дослідницького простору [4].

Німеччина як країна з найуспішнішим досвідом впровадження системи дуальної професійної підготовки, як закладах середньої, так і вищої професійної освіти, активно сприяє застосуванню дуальної системи підготовки майбутніх фахівців на світовому освітньому просторі. Так, у липні 2013 року Федеральний уряд Німеччини ухвалив стратегічний документ «Співробітництво в галузі професійної освіти та підготовки з першоджерела» (англ. *Vocational education and training cooperation from a single source*). Цей документ передбачає створення Німецького офісу з міжнародного співробітництва у сфері професійної освіти (англ. *German Office for International VET Cooperation (GOVET)*) у структурі Федерального інституту професійної освіти (нім. *Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB)*), який розглядає питання, пов'язані з міжнародним співробітництвом у сфері професійної освіти та підготовки. Головним завданням Німецького офісу з міжнародного співробітництва у сфері професійної освіти є співпраця з міжнародними освітніми та комерційними організаціями щодо підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах професійної освіти, а також консультування зацікавлених сторін стосовно «німецького підходу» в професійно-технічній освіті [6].

Висновки. Отже, результати наукової розвідки проблеми інтернаціоналізації вищої професійної освіти Німеччини, дозволяють визначити цей процес як цілеспрямовану стратегію інтеграції в багатовимірний глобальний світ міжкультурного освітнього простору з метою здійснення вагомому внеску в соціальний, науковий та економічний розвиток держави. З'ясовано, що освітня інтернаціоналізація є необхідністю сьогодення, яка зумовлена глобалізаційними процесами в економічному та освітньому просторах і потребує становлення ефективної та гнучкої системи професійної освіти, яка здатна швидко та адекватно реагувати на світові зміни.

Визначено, що стратегічні кроки Німеччини щодо інтернаціоналізації вищої професійної освіти спрямовані на активну міжнародну, міжкультурну економічну, освітню та наукову співпрацю з країнами-партнерами. Метою такої співпраці є підвищення якості вищої освіти, зокрема вищої професійної освіти, наукових досліджень, а також залучення кваліфікованої робочої сили в національну економіку.

Досліджено, що процес інтернаціоналізації в країні здійснюється комплексно на державному рівні та передбачає створення координаційних та консультативних органів, до яких входять не лише освітяни та

науковці, але й представники бізнесу і громадських організацій, які всебічно аналізують проблему та приймають необхідні для національних інтересів країни рішення. Вартує уваги той факт, що, незважаючи на відкритість Німеччини у співпраці з іншими країнами в питаннях інтернаціоналізації вищої професійної освіти, національні інтереси та традиційні переконання є пріоритетними і ретельно захищаються.

Доведено, що одним із найважливіших кроків до скоординованості усіх державних органів Німеччини щодо інтернаціоналізації вищої професійної освіти є прийняття Національної стратегії інтернаціоналізації, яка узгоджує та визначає єдиний напрям діяльності як освітніх, так і урядових установ у прийнятті необхідних рішень. Водночас означено численні ризики, які пов'язані з витоком науковців до успішних країн-партнерів, перенасиченням державних закладів вищої професійної освіти іноземними абітурієнтами, які після завершення навчання намагаються залишитися працювати в країні, що сприяє поглибленню міграційної кризи в Європі, посиленням трудової та освітньої міграції серед німецької молоді в інші успішні країни Європи.

Перспективою подальших досліджень убачаємо у вивченні проблеми англізації вищої професійної освіти Німеччини з виокремленням переваг та ризиків для освітньої та економічної галузі країни. Необхідно наголосити, що англізація вищої освіти є важливою складовою процесу інтернаціоналізації в німецькомовних країнах, зокрема в Німеччині, та на сьогодні набуває неабияких темпів упровадження.

Література

1. Огієнко О.І. Інтернаціоналізація вищої освіти : досвід німецькомовних країн (Австрія, Бельгія, Німеччина, Ліхтенштейн, Люксембург, Швейцарія) / О.І. Огієнко // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». – 2016. – № 10. – С. 113–117.
2. Солощенко В.М. Інтернаціоналізація університетської освіти : досвід німецькомовних країн / В.М.Солощенко. – Суми : Мрія, 2012. – 176 с.
3. BIBB : From Germany's borders to Brussels and back – cross-border vocational education and training. URL : <https://www.bibb.de/en/33000.php> (дата звернення : 16.12.2018).
4. Bundesministerium für Bildung und Forschung : Bundesausbildungsförderungsgesetz – BAföG. URL : <https://www.xn-bafg-7qa.de/de/bundesausbildungs--foerderungsgesetz---bafoeg-204.php> (дата звернення : 15.09.2017).
5. Bundesministerium für Bildung und Forschung Deutschlands : Internationalization Strategy. URL : <https://www.bmbf.de/en/internationalization-strategy-2209.html> (дата звернення : 14.01.2019).
6. Deutscher Bundestag : Strategiepapier der Bundesregierung zur internationalen Berufsbildungszusammenarbeit aus einer Hand. URL : <http://dipbt.bundestag.de/dip21/btd/17/143/1714352.pdf> (дата звернення : 24.05.2017).
7. Die Zentralstelle für das Auslandsschulwesen : Auslandsschularbeit weltweit. URL : https://www.auslandsschulwesen.de/Webs/ZfA/DE/Home/home_node.html (дата звернення : 24.12.2017).
8. OECD. Internationalisation and trade in Higher Education : Opportunities and Changes. Paris, 2004. 315 p.
9. Schnitzer K. Fallstudien zur Internationalisierung des Curriculums an Deutschen Honhshulen : German Report for the OECD. CERI study on Internalizing the Curriculum in Higher Education. Hannovers, 1995.

References

1. Ohiienko O.I. Internatsionalizatsiia vyshchoi osvity : dosvid nimetskomovnykh krain (Avstriia, Belhiia, Nimechchyna, Likhtenshtein, Liukseburh, Shveitsariia) / O.I. Ohiienko // Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia «Pedahohichni nauky». – 2016. – # 10. – S. 113–117.
2. Soloshchenko V.M. Internatsionalizatsiia universytetskoii osvity : dosvid nimetskomovnykh krain / V.M.Soloshchenko. – Sumy : Mriia, 2012. – 176 s.
3. BIBB : From Germany's borders to Brussels and back – cross-border vocational education and training. URL : <https://www.bibb.de/en/33000.php> (дата звернення : 16.12.2018).
4. Bundesministerium für Bildung und Forschung : Bundesausbildungsförderungsgesetz – BAföG [Federal Ministry of Education and Research : Federal Education Promotion Act]. URL : <https://www.xn-bafg-7qa.de/de/bundesausbildungs--foerderungsgesetz---bafoeg-204.php> (дата звернення : 15.09.2017).
5. Bundesministerium für Bildung und Forschung Deutschlands : Internationalization Strategy [Federal Ministry of Education and Research of Germany : Internationalisation Strategy]. URL : <https://www.bmbf.de/en/internationalization-strategy-2209.html> (дата звернення : 14.01.2019).
6. Deutscher Bundestag: Strategiepapier der Bundesregierung zur internationalen Berufsbildungszusammenarbeit aus einer Hand [German Bundestag: Federal Government strategy paper on international VET cooperation from a single source]. URL : <http://dipbt.bundestag.de/dip21/btd/17/143/1714352.pdf> (дата звернення : 24.05.2017).
7. Die Zentralstelle für das Auslandsschulwesen: Auslandsschularbeit weltweit [The Central Office for Schools Abroad : Working Abroad Schools Worldwide]. URL : https://www.auslandsschulwesen.de/Webs/ZfA/DE/Home/home_node.html (дата звернення : 24.12.2017).
8. OECD. Internationalisation and trade in Higher Education : Opportunities and Changes. Paris, 2004. 315 p.
9. Schnitzer K. Fallstudien zur Internationalisierung des Curriculums an Deutschen Honhshulen [Case studies on the internationalization of the curriculum at German honing schools] : German Report for the OECD. CERI study on Internalizing the Curriculum in Higher Education. Hannovers, 1995.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2020 р.

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

**Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського**

Серія: *Педагогіка і психологія*

Випуск 62 • 2020 р.

Підписано до друку 22 квітня 2020 р.

Формат 60x84/8.

Папір офсетний. Друк цифровий.

Гарнітура Times New Roman. Ум. др. арк. 25,1

Наклад 100 прим.

Віддруковано з оригіналів замовника.

ФОП Корзун Д.Ю.

21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.

Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000.

E-mail: info@tvoru.com.ua, <http://www.tvoru.com.ua>

Видавець ТОВ «Твори»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.

21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а.

Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000.